

УДК 340.12(477)

О.А. АНУФРІЄНКО, канд. юрид. наук,
Республіканський вищий навчальний заклад
«Кримський гуманітарний університет»

ОСНОВОПОЛОЖНА ВИХОВНА ФУНКЦІЯ ПРАВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XXI СТ.: ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: вплив права, процес виховання, основоположна виховна функція права, природно-правовий антропологічний аналіз

Актуальність проблеми впливу права на процес виховання в Україні не викликає сумніву. Багато в чому ця проблема пов'язується з недостатнім практичним застосуванням в Україні на початку XXI ст. філософсько-правових ідей, що ґрунтуються на основах природного права. Можна виокремити наступні наслідки неналежного рівня виховання сучасних українців: відсутність достатнього рівня взаєморозуміння в сучасному українському суспільстві, ігнорування традицій національної культури народу, який був, у певні періоди історії, в авангарді духовного розвитку світової цивілізації. Наведене обумовлюється й неефективним впливом права на зазначений процес. Не викликає сумніву, що визначення вищезазначеної функції права в Україні на початку XXI ст. у філософсько-правовому аспекті є важливим науковим завданням в умовах сучасності.

Різноманітні аспекти вказаної проблеми розглядали в своїх працях такі вчені, як С. Сливка, С. Бобровник, В. Бачинін, В. Журавський, М. Панов, Н. Хамітов, В. Бусел, І. Ермаков. Не применшуючи наукового значення наведених робіт, зазначимо, що основоположна виховна функція права в Україні на початку XXI ст. є не визначена. Тому з'ясування основоположної виховної функції права в Україні на початку XXI ст. в філософсько-правовому аспекті і є метою цієї статті. Наукова новизна дослідження й полягає у визначенні вказаної філософсько-правової категорії в умовах сучасного українського

державотворення та відродження національної української культури.

На початку XXI ст. в Україні подолання наслідків духовного зубожіння і можливого фізичного зникнення українців є головними проблемами, які здатне подолати, насамперед, оптимально організоване виховання, забезпечене відповідним юридичним регулюванням. Можна припустити, що основоположна виховна функція права в Україні на початку XXI ст. – у самому широкому ракурсі, головне практичне призначення права щодо виховання українців на початку XXI ст. Дослідження вищенаведеної проблеми розпочнемо із з'ясування, у відповідному ракурсі, впливу елементів права на людину.

До елементів права у філософсько-правовому вимірі відносять природне та позитивне право [1, с.891]. Стосовно природного права заслуговує на увагу визначення цієї філософсько-правової категорії С. Сливкою, як суми законів природи та біологічного розвитку людини, на основі яких здійснюється функціонування Всесвіту [2, с.108]. Зауважимо, що закони природного права мають основоположне значення не тільки для біологічного розвитку людини, а, насамперед, і для її духовного становлення.

З іншого боку, С. Бобровник небезпідставно вважає, що природне право – теоретична доктрина, за якою головним джерелом права є сама природа, а не воля законодавця [3, с.132]. Зазначимо, що природне право має не тільки теоретичне значення, воно є важливою складовою процесу виховання, в той же час – це ідеальна, вічна, незмінна нормативна система.

В. Бачинін, В. Журавський, М. Панов влучно пропонують розуміти під природним правом одну з головних парадигм філософсько-правового і юридичного мислення, що спирається на ідею єдиних нормативно-ціннісних принципів, які панують у космосі, природі та суспільстві і здатні бути мірилом справедливості законоположень, встановлювальних державою [4, с.268]. Слід звернути увагу на той факт, що практичне застосування цієї парадигми дозволяє оптимально регулювати суспільні відносини, у тому числі й у виховній сфері, де процес виховання розуміється як передача та організація засвоєння нако-

пиченого людством соціально-історичного досвіду, його духовної культури.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що, у ракурсі нашого дослідження, природне право – ідеальна, незмінна, вічна нормативна система, що оптимально регулює існування Всесвіту в цілому та людського суспільства зокрема, його ідеї здатні оптимізувати процес виховання. Зазначений елемент права сприяє існуванню у людському суспільстві таких фундаментальних категорій культури, як духовність, творчість, взаєморозуміння, патріотизм, професіоналізм. Можна припустити, що для людини норми природного права відображаються, поперше, у релігійних джерелах.

Відомо, що позитивне (писане) право – це створена юристами нормативна система загальнообов'язкових, формально визначених, установлених й охоронюваних державою правил поведінки, що регулюють суспільні відносини. Не викликає сумніву твердження, що ця система може бути не ідеальна, мінлива, кінцева. Оптимальний практичний вплив цей елемент права здійснює за умови відповідності основоположній ідеї, закладеній природним правом – сприяння розвитку потенціалу творчої активності. Зауважимо, що існування позитивного права пов'язане з недотриманням людьми норм природного права та з виникненням держави. Як система джерел привселюдно визнаного права, зафіксованого вихідним від держави законодавством, позитивне право, є продуктом свідомої нормотворчості, має утилітарно-прикладну спрямованість і бачить своє призначення в служінні інтересам конкретної держави, є важливою імперативною складовою процесу виховання.

Отже, враховуючи вищенаведене, в аспекті нашої наукової розвідки, право – у самому широкому ракурсі, можна визначити як нормативну систему, що регулює існування Всесвіту в цілому й людського суспільства зокрема. Надалі, під терміном «право» у цій роботі ми будемо мати на увазі його позитивно-правовий елемент, тобто розглядати право в цивілізаційно-імперативному аспекті, як конкретну соціальну форму, в якій втілена воля цивілізованого співтовариства до захисту себе від небезпек внутрішньої деструкції (руйнування оптимальної структури).

Право не має змісту поза людським суспільством. Окреслення основоположної виховної функції права видається неможливим без з'ясування впливу права на людину. Визначення вказаного впливу розпочнемо з філософсько-правового окреслення категорій «дух», «душа», «благо», «добро», «творчість», «культура», «совість».

Дух – це нематеріальний субстанціональний (першеосновний) початок буття, що є основою природного права, має метафізичну (надпочуттєву, трансцендентну) природу й виступає у двох основних формах – над особистісній та антропологічній [4, с.109].

В свою чергу, Н. Хамітов вважає, що душа – поняття, що виражає індивідуальну своєрідність внутрішнього світу людини [5, с.179]. Вдало доповнює вказане визначення В. Бусел, який небезпідставно визначає душу як нематеріальну безсмертну основу в людині, що визначає сутність його життя і відокремлює від тваринного світу [6, с.252]. Зазначимо, що це відноситься й до діяльності людини у правовій та виховній сферах.

Наступна важлива, в світлі нашої наукової роботи, філософсько-правова універсалія, благо – це реальність, що забезпечує дію норм природного права й сприяє духовному та фізичному розвитку Всесвіту в цілому, і людства зокрема [4, с.34]. Зазначимо, що цю абсолютну категорію не слід плутати з відносною категорією «добро». Відомо, що добро – все те, що максимально відповідає інтересам певної людської спільноти.

Можна стверджувати, що творчість – процес, який сприяє існуванню блага. Ця категорія є основою для іншого поняття – «життєтворчість». Так, І. Ермаков небезпідставно стверджує, що життєтворчість – особлива, вища форма виявлення творчої природи людини. Вона сприяє самостійному вибору особистістю стратегії життя, розробці життєвих планів і програм, вибору та використанню засобів, необхідних для реалізації індивідуального життєвого проекту [7, с.236]. Зауважимо, що життєтворчість передбачає, перш за все, відкритість життя людини для добрих справ, колективної праці для інших людей (близьких і далеких), турботи про них, взаємодопомоги, милосердя. Креативний (творчий) вибір особистістю

стратегії життя можливий тільки на фундаменті природно-правових ідей.

Отже існування творчості, життєтворчості та правотворчості, у тому числі й у виховній сфері, з огляду на вищевикладене, можливе тільки на основі норм природного права.

У свою чергу, культура – це характеристика творчих здібностей людини й суспільства в цілому. Найважливішими компонентами вищевказаної категорії, у нашому випадку, є правова культура та культура виховання. Відомо, що західна філософія виховання та освіти характеризується варіативністю підходів, зумовленими відсутністю єдиного розуміння сутнісних цілей і завдань духовно-особистісного розвитку, а отже, і способів їх реалізації. Вважаємо, що наслідки надмірного захоплення західних філософів права ідеями свободи особистості, що у випадку зменшення рівня духовної культури (знецінення сімейних стосунків, розповсюдження наркотиків, абортів і гомосексуалізму) може призвести до руйнації всієї системи освіти та виховання в країнах Євросоюзу.

Світове співтовариство протягом останніх десятиліть кардинально змінює своє ставлення до всіх видів освіти. З іншого боку, для багатьох сучасних західних теорій виховання характерні розмитість методологічних засад осмислення духовності як сутнісної якості особистості й шляхів її розвитку, а також перебільшення ролі раціонального компонента в процесі виховання в навчальному закладі. При цьому простежується недостатність уваги до соціальної природи виховання, тобто процес виховання в західних навчальних закладах надмірно індивідуалізується та відособлюється межами конкретної особистості. У той же час, загальнолюдські ціннісні орієнтації, в тому числі й у філософсько-правовому аспекті, майбутній західний фахівець має можливість більшою мірою, ніж український, отримати в родині та релігійних установах.

На нашу думку, актуальними проблемами сучасної української освіти, по-перше, є: зв'язок навчання з життям, гуманізація та демократизація освітнього процесу. Можна стверджувати, що виховання українця, формування його професійної свідомості може відбуватися з використанням принципів козацької системи виховання – синтезу монастир-

ської й народної педагогіки, метою якої є духовний розвиток особистості майбутнього захисника рідної землі, колиски індоєвропейської спільноти, яка була провідною в історії людства останні тисячі років. Ця система може захистити через природно-правовий вплив на професійну свідомість українця суспільну систему від неправа, що пов'язується з носіями антигонізованої свідомості, які переконані в невід'ємності своїх прав на насильство й кровопролиття при відстоюванні позицій до-рефлексивної самототожності.

Найважливішою характеристикою вихованої людини є совість – емоційно-психологічний механізм морального самоконтролю (внутрішній суд). Зв'язок із почуттям провини надає переживанням совісті гострий внутрішній драматизм і дозволяє говорити про її «муки». Саме ця основоположна категорія людського існування сприяє, перш за все, правомірному поведженню людини. Робимо висновок, що головна умова оптимального впливу права на людське суспільство в цілому, та виховну сферу зокрема – це сприяння існуванню вищевикладених фундаментальних антропологічних категорій.

Таким чином, в аспекті нашого дослідження, людина у самому широкому ракурсі – духовно-соціо-біологічна істота, що знаходиться під впливом права і головними характеристиками якої є творчість, культура та совість, саме ці поняття характеризують рівень вихованості людини. Можна наступним чином визначити стадії розвитку людини в Україні на початку XXI ст. у філософсько-правовому аспекті: 1) індивідуум (індивід) – людина, як представник біологічної сфери, що характеризується – віком, вагою, осудністю й т.д. (при певних обставинах не може бути суб'єктом правовідносин); 2) особа – людина у системі суспільних зв'язків і відносин, характеризується – походженням, наявністю судимості й т.д. (у державно-правовому значенні відповідає поняттю «громадянин»); 3) особистість – людина, як власник творчого потенціалу, унікальних думок і дій, насамперед, у правовій та виховних сферах; 4) індивідуальність – найбільш видатна особистість, характеризується наявністю постійного бажання й умінням творити благо на основі норм природного права як

для України так і для всього Всесвіту.

Отже, основоположна виховна функція права в Україні на початку ХХІ ст. – забезпечення, шляхом оптимального юридичного впливу, що ґрунтується на ідеях природного права, процесу розвитку українця від індивідуума до індивідуальності, яка характеризується насамперед творчим потенціалом та совістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максимов С. І. Природне і позитивне право як елементи правової реальності / Максимов С. І. // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / [відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К.: Концерн «Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – С. 891.

2. Сливка С. С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект) : монографія / С. С. Сливка. – Л. : Світ, 2000. – 336 с.

3. Бобровник С. Природне право / Бобровник С. // Юридична енциклопедія: В 5 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5. – С. 578.

4. Бачинін В. А. Філософія права : словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К. : Концерн «Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 408 с.

5. Хамітов Н. Консенсус / Хамітов Н. // Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – С. 268.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

7. Ермаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття / Ермаков І. // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій (голова), І. Ермаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. - К. : Контекст, 2000. - 336 с.

Ануфрієнко О. А. Основоположна виховна функція права в Україні на початку ХХІ ст.: філософсько-правовий аспект / О. А. Ануфрієнко // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 11–14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10aoafpa.pdf>

У філософсько-правовому ракурсі досліджується сфера виховання в Україні на початку ХХІ ст., визначається основоположна виховна функція права в Україні на початку ХХІ ст., як забезпечення, шляхом оптимального юридичного впливу, що ґрунтується на ідеях природного права, процесу розвитку українця від індивідуума до індивідуальності, що характеризується, насамперед, творчим потенціалом та совістю.

***

Ануфриенко А.А. Основоположная воспитательная функция права в Украине в начале ХХІ ст.: философско-правовой аспект

В философско-правовом ракурсе исследуется сфера воспитания в Украине в начале ХХІ ст., определяется основоположная воспитательная функция права в Украине в начале ХХІ ст., как обеспечение, путем оптимального юридического влияния, которое основывается на идеях естественного права, процесса развития украинца от индивидуума до индивидуальности, которая характеризуется, прежде всего, творческим потенциалом и совестью.

***

Anufrienko O.A. Basic Educates Function of Right in Ukraine at the Beginning of the XXI: Philosophical and Legal Aspect

In the philosophical-legal foreshortening the sphere of education is probed in Ukraine at the beginning of the XXI item, a basic educate function of right is determined in Ukraine at the beginning of the XXI item, as providing, by optimum legal influence which is based on the ideas of absolute law, process of development of Ukrainian from an individual to individuality which is characterized foremost creative potential and conscience.